

УДК 746:747.012(091)

ІНТЕР'ЕРИ КУЛЬТОВИХ СПОРУД ДАВНЬОРУСЬКОГО ХОЛМА (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ЛІТОПИСІВ)

МИХАЙЛОВА Рада, КРАВЧЕНКО Анна,
ПЕРЕТЯТЬКО Дар'я

Київський національний університет технологій і дизайну, Україна

Надано результати історичної реконструкції інтер'єрів культових споруд давньоруського міста Холма. Метою статті є визначення особливостей середньовічного церковного інтер'єру як історичного досвіду створення інтер'єру громадської споруди. На основі аналізу літописних джерел та матеріальних залишків, виявлено риси об'ємно-просторового та образно-змістовного рішення інтер'єру культової споруди, її специфіку, елементи, регіональні риси. Охарактеризовано відмінність інтер'єру культових споруд південно-західного регіону Русі від інших регіонів.

Ключові слова: інтер'єр, об'ємно-просторове рішення, образно-змістовні елементи, давньоруський період, культові споруди.

ВСТУП

Вивчення історичного матеріалу побудування інтер'єру дозволяє проектувати сучасні форми більш високого естетичного та змістовного рівня; володіння історичним досвідом сприяє збагаченню ідейно-образного та формально-предметного ряду дизайну архітектури в цілому, та інтер'єру зокрема.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Актуальним питанням в наш час є пошуки нових естетичних, оригінальних, креативних рішень інтер'єрів як реалізації сучасних запитів дизайн-індустрії. Дослідження й вивчення образно-художніх особливостей середньовічного інтер'єру, що є, по суті, прототипом інтер'єру громадської споруди, сприяє збагаченню об'ємно-просторового мислення та образного бачення, а виявлення його специфіки та регіональних рис – більш глибокого підходу до реалізації професійних завдань.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

У першій третині XIII ст. Холм з прикордонного волинського міста, територіально наближеного до європейського масиву, був перетворений волею князя Данила Галицького на нову столицю, адміністративний, торгово-економічний, релігійний, культурний центр [1, 70–80, 213–267].

Археологічно виявлено рештки палацового комплексу Холма та кам'яні залишки культових будівель : декоративні елементи профільованого перспективного порталу, бази колон, фрагменти архівольтів, рештки косяків порталів, уламки «зеленого холмського каменя». Існує також унікальна оповідь про Холм в Іпатієвському літописі, повнота інформації якої є найбільшою серед усіх повідомлень сучасників про давньоруські міста X–XIII ст.

Подібно до біблійної оповіді «Книги царів» про будівництво царя Соломона, вона описує реалізацію задумів Данила Галицького: «Созда же церковь св. Ивана, красну и лепу; зданье же ее сице бысть: комары четыре, с каждого угла превод и стоянье их на четырех головах человецких изваяно от некоего хитреца; окна три украшены стеклы римскими; входящи во олтарь стояста два столпа от цела камени; и за него комара и выспь же верх украшен звездами златыми на лазури; внутренни же помост бе слит от меди и от олова чиста, яко блещатися, яко зеркалу; двери же ей двоя украшены каменем Галичкым белым и зеленым Холмьским, тесаным, узоры те неким хитрецом Авдьем, прилепы от всих шаров и злата, напредии их же бе изделан Спас, а на полунощных святый Иван...» та «созда церковь святыма Безмездником во честь, иматъ четыре столпы от цела камени истесаного держаща верх, с тех же други, и в олтарь пресвятого Дмитрея стоить же ти пред бочными дверми красен, принесен издалеча» [2, т.2, с. 559].

Провідна роль належала культовій архітектурі. За літописним переліком відомі холмська церква Пресвятої Діви Марії, церква святого Іоанна, церква Козьми і Даміана.

Образно-стилістичне рішення культових споруд Холма визначало співвідношенням зовнішніх та внутрішніх елементів, де, зокрема для інтер'єру суттєве значення мали вхідні отвори - двері, вікна, стіни, стеля, купол, підлога.

Двері. За літописними оповідями і історико-культурними даними, вхідні двері храмі, ззовні прикрашені білим та зеленим каменем, були металевими [3, с. 447], або комбінованими, металево-дерев'яними, які робили на основі дошки. За змістовно-символічним значенням двері втілювали ідею Бога, адже «входящий дверью есть пастырь овцам» [Евангелие от Иоанна,10; 1,2,7,9].

Стеля і купол. На відміну від язичницьких капищ просто неба християнський храм огороджував простір, замикаючи його у собі. Його об'ємно-планова структура та просторова організація створювали середовище для особливого церковного дійства - літургії. Простір уявно змінювався в храмі не тільки через його членування на осьові – повздовжні і поперечні – лінії, за допомогою яких утворювалися нефи і приділи (взаємопов'язані і водночас взаємо відокремлені), а й «витягувався» доверху. Архітектурна домінанта храму - вертикальна вісь у напрямку від низу доверху і зворотно від купола донизу акцентувала купол. Купол втілював ідею небесних сфер. Промені

віконного світу та тіні в середині храму, що утворювалася попаданням через вікна, уособлювали боротьбу та єдність добра і зла.

Підлога храму становила протидію стелі за віссю верх-низ. У внутрішньому убранстві храмів підлогою надавалася значна увага. Холмські храми мали металеву підлогу. Про металеве покриття в церкві святого Іоанна в Холмі згадує Іпатіївський літопис, де сповіщається, що воно було відлите з міді та олова і виблискувало «наче дзеркало». [2, т.2, с.844]. Окрім металевих плит у холмських храмах для підлог могли застосовувати кам'яні плити та керамічні плитки, поширені в давньоруських землях. Дрібний декор із кольорових плиток з поливою наслідував більш раннім мозаїчним композиціям з ефектом «килима». Переливчаста поверхня полив керамічних плиток у світлі сонячних променів або в мерехтінні вогнів світільників, лампад і свічок створювала гру кольорових променів та полисків.

Віконні отвори у храмах Холма були оздоблені вітражами. [2, т.2, с.843-844]. Це явище є досить примітним, тому що більшість давньоруських церков мали фрескове оздоблення, у тому числі у вітарях. Монументальний живопис, до якого належить вітраж, підсилював враження єдності внутрішнього простору.

Інтер'єри давньоруських храмів Холма включали предметне облаштування. В літургії – обрядах причащення та хрещення істотну роль відігравали *предметі культу та церковне начиння*: посуд, сосуди, оправы для ікон, освітлювальні прибори, вироби з тканини, ікони, книги. При них неодноразово згадує літопис. В інтер'єри церковних споруд увійшли також елементи нового поховального обряду як частини християнської церковної культури: з особливою пишністю облаштовувалися поховання суспільної еліти – князів та діячів церкви, захоронення яких знаходилися у монастирських або міських храмах, домових храмах-усипальницях, біля стін храмів.

Князів ховали у саркофагах – кам'яних ящиках-трунах, видовженої прямокутної форми довжиною до 2,2 м, витесаних з цілих кам'яних блоків, що звужуються в один бік. Поховання, яке здійснювалося у мармурових, шиферних, дерев'яних саркофагах, цегляних чи кам'яних гробницях, або просто в труні, але під склепінням церкви, було привілеєм і розцінювалось як показник особливого становища в суспільстві.

ВИСНОВКИ

Визначено особливості середньовічного церковного інтер'єру. На основі аналізу літописних джерел та матеріальних залишків виявлено риси об'ємно-просторового та образно-змістовного рішення інтер'єру культової споруди, її специфіку, елементи, регіональні риси. Виявлено відмінності інтер'єру культових споруд південно-західного регіону Русі від інших регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Михайлова Р.Д. Художня культура Галицько-Волинської Русі [текст] / Р.Д.Михайлова. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2007.- 496 с.
2. Ипатьевская летопись [текст] / Полное собрание русских летописей.- М.: Издательство восточной литературы.-Т.2.- 938 с.
3. Літопис руський за Іпатським списком [текст] / Переклав Л. Махновець. - К. : Дніпро, 1989. – 591 с.

MIKHAILOVA R., KRAVCHENKO A., PERETYATKO D. INTERIORS OF THE CULT BUILDINGS OF THE OLD RUS CITY OF Kholm (CHRONICLES MATERIALS)

The results of the historical reconstruction of the interiors of religious buildings of the ancient city of Kholm are presented. The purpose of the article is to determine the peculiarities of the medieval church interior as a historical experience in creating the interior of a public building. On the basis of analysis of chronicle sources and material remnants, the features of the spatial and spatial and figurative content solution of the interior of the religious structure, its specifics, elements, and regional features were revealed. The difference between the interior of religious buildings of the south-western region of Russia from other regions is characterized.

Key words: *interior, space-spatial solution, figurative-content elements, ancient period, religious buildings.*